

روان‌شناسی

روابط درون خانواده

دکتر علی اصغر احمدی

انتشارات پرکاس - ۱۳۱۶

سرشناسه	ی. علی اصغر، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: روان شناسی رابط درون خانواده/علی اصغر احمدی.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات توس، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۴ص.: مصوبه جدید، بوبار.
شابک	: 978-600-7469-19-4
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: خانواده ها -- جنبه های روانشناسی
موضوع	: خانواده ها
رده بندی کنگره	: الف ۱۳۹۶ ۳۴۹ الف/HQ۷۴۳
رده بندی دیویی	: ۶۴۵/۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۶۹۴۶۸

روان‌شناسی روابط درون خانواده

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۴۶۹-۱۹-۴

نویسنده: دکتر علی اصغر احمدی

چاپ: اطلس

شمارگان: ۲۰۰ جلد

قیمت: ۱۱۰,۰۰۰ ریال

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶

www.ketab-2.ir

انتشارات پرکاس

تلفن: ۴۴۶۹۰۷۶۱

تهران: صندوق پستی ۱۱۶-۱۳۹۱۵

فهرست :

مقدمه چاپ ششم

۷

مقدمه

۱۱

فصل اول : فضای روانی حاکم بر خانواده

۱۷

ویژگی های فضای روانی حاکم بر خانواده

۲۰

سرمایه گذاری گسترده روانی

۲۰

برداشتن ماسک (نقاس)

۲۷

تنش زدایی

۳۲

انواع تنش ها

۳۶

نقش هشیاری در احساس تنش

۴۰

روش های رهایی از تنش ها

۴۳

سلطه گری و سلطه پذیری

۵۲

سلطه گری و سلطه پذیری در خانواده

۵۸

علل سلطه گری و سلطه پذیری زن و شوهر نسبت به یکدیگر

۶۰

سلطه گری و سلطه پذیری میان فرزندان و والدین

۷۵

دوگانگی عاطفی و شناختی

۸۱

تجلی دوگانگی ها در عمل

۸۴

فصل دوم : روابط درون خانواده

۸۹

الگوهای تعاملی خانواده

۹۱

الگوی پذیرا و پویا

۹۴

۹۵	ویژگی‌های تعاملی در الگوی پذیرا و پویا
۹۶	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی پذیرا و پویا
۹۸	الگوی وابسته
۱۰۰	ویژگی‌های تعاملی در الگوی وابسته
۱۰۰	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی وابسته
۱۰۴	الگوی سلطه گر
۱۰۶	اشکال سلطه گری در خانواده
۱۰۶	سلطه مرکب
۱۰۶	سلطه سلسله وار اتبی
۱۰۷	سلطه توزیع شده
۱۰۸	منشاء قدرت در الگو سلطه گر
۱۱۳	تحول سلطه گری در جامعه ایرانی
۱۱۷	ویژگی‌های تعاملی در الگوی سلطه گر
۱۱۸	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی سلطه گر
۱۱۸	الگوی مقابله ای
۱۲۶	ویژگی‌های تعاملی در الگوی مقابله گر
۱۲۶	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی مقابله گر
۱۲۷	الگوی کناره گیر
۱۳۱	ویژگی‌های تعاملی در الگوی کناره گیر
۱۳۱	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی کناره گیر
۱۳۱	الگوی نامنسجم

۱۳۲	ویژگی‌های تعاملی در الگوی نامنسجم
۱۳۳	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی نامنسجم
۱۳۳	الگوی زیستی
۱۳۷	ویژگی‌های تعاملی در الگوی زیستی
۱۳۷	ویژگی‌های فردی اعضای خانواده در الگوی زیستی
۱۳۹	فصل سوم - کارکردهای خانواده
۱۴۰	کارکردهای وضعی یا برآیندی
۱۴۳	کارکردهای وظیفه‌ای یا مستمر
۱۴۴	کارکردهای مأموریتی یا به‌ترانی
۱۴۵	مهمترین کارکردهای خانواده
۱۴۶	کارکرد زیستی
۱۵۶	کارکرد روانی
۱۶۶	کارکرد فرهنگی - تربیتی
۱۶۸	کودک‌ظرف یا موضوع تربیت
۱۷۷	فرهنگ، مظلوف تربیت
۱۷۹	کارکرد اجتماعی
۱۷۹	کارکرد اقتصادی
۱۸۱	منابع و مآخذ

مقدمه چاپ نهم

با توجه به دست‌یابی روز افزون اطلاعات مورد نیاز در زمینه خانواده و روابط درون آن به ویژه وضعیت خانواده در ایران، تاکنون مطالب گوناگون و متنوعی در این زمینه به رشته تحریر در آمده و به نحوه گوناگون منتشر شده است. کتاب حاضر، که اینک نهمین چاپ آن در دستان شماست، تلاش کرده است در زمینه تحلیل روان‌شناسانه روابط درون خانواده ایرانی، گامی کوچک ولی ضروری بردارد. علاوه بر یافتن حقایق در زمینه خانواده، یافته‌های بالینی نویسندگان و نیز مشاهدات نسبتاً گسترده آن در سراسر کشور ایران، و حتی برخی مشاهدات او در زمینه روابط خانواده‌های ایرانی در سایر کشورهای جهان، دست‌مایه گرانمایی برای این تحلیل‌هاست.

استحکام خانواده ایرانی در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان، امیدواری به سلامت خانواده را مضاعف کرده و ما را در جهت حفظ و حراست از کیان خانواده ایرانی، مصمم‌تر می‌کند. بر اساس آخرین داده‌های آماری، نسبت طلاق به ازدواج در تعدادی از کشورهای جهان به شرح زیر است. در این آمار کمترین میزان ذکر شده متعلق به کشور هند با ۱.۱ درصد است؛ و این درحالی است که در کشور ما این میزان در حدود ۱۴ درصد است.

کشور	نسبت درصد ازدواج به طلاق	کشور	نسبت درصد ازدواج به طلاق
سوئد	۵۴.۹	پرتغال	۲۶.۲
ایالات متحده امریکا	۵۴.۸	سوئیس	۲۵.۵
بلاروس	۵۲.۹	بلغارستان	۲۱.۱
فنلاند	۵۱.۲	اسلونی	۲۰.۱
لوکزامبورگ	۴۷.۴	رومانی	۱۹.۱
استونی	۴۶.۷	لهستان	۱۷.۲
دانمارک	۴۴.۵	سنگاپور	۱۷.۲
بلژیک	۴۴	یونان	۱۵.۷
اتریش	۴۳.۴	کرواسی	۱۵.۵
جمهوری چک	۴۱.۳	اسپانیا	۱۵.۲
انگلستان	۴۰.۶	اسرائیل	۱۴.۸
نروژ	۴۰.۴	ایران	۱۴.۱
اوکراین	۴۰	آلمان	۱۰.۹
ایسلند	۳۹.۵	دانمارک	۱۰.۳
آلمان	۳۹.۴	ایمیا	۱۰
لیتوانی	۳۸.۹	گرجستان	۶.۶
فرانسه	۳۸.۳	ارمنستان	۶
هلند	۳۸.۳	ترکیه	۶
مجارستان	۳۷.۵	بوسنی	۵
کانادا	۳۷	ژاپن	۱.۹
مولداوی	۲۸.۱	سرلانکا	۱.۵
اسلواکی	۲۶.۹	هند	۱.۱

نکته قابل تامل در این زمینه این است که هیچ یک از کشورهای اسلامی در زمره کشورهای با آمار بالای طلاق دیده نمی‌شوند. به این نکته اگر این واقعیت را اضافه کنیم که در بسیاری از کشورهای فوق الذکر، نوعی از ازدواج نیز رایج است که انحلال این نوع ازدواج‌ها در آمارهای آنان قید نمی‌شود. و آن ازدواج اصطلاحاً زوجی است. بر این اساس دو فرد تصمیم می‌گیرند مدتی با هم زندگی کرده و بدون آن که این زندگی را در جایی ثبت کنند، تا مدتی با هم زندگی مشترک خود را ادامه می‌دهند. بعد از مدتی نیز این همبستگی به پایان می‌رسد. این‌گونه از ازدواج‌ها نمی‌تواند در آمارهای فوق منعکس شود.

با توجه به این، اهمیت‌ها، ما باید از خانواده ایرانی و اسلامی خویش محافظت کرده و در جهت شناخت مشکلات و موانع پیش روی آن، اقدام کنیم. کتاب حاضر که به منظور شناخت بخشی از قانونمندی‌های حاکم بر خانواده تالیف شده، اینک با افزودن فصلی به نام کارکردهای خانواده، گامی دیگر را در جهت تبیین بیشتر این هدف، برداشته است. امید که شناخت کارکردهای خانواده ما را در جهت شناخت بهتر و بیشتر خانواده ایرانی، موفق‌تر بخشد.

ع. ا. صفر احمدی

بهار ۱۳۹۰

مقدمه

خانواده واحد است اجتماعی که از بدو خلقت انسان شکل گرفته و در زمان‌های گوناگون اشکال مختلفی به خود گرفته است. هرچند که برای انسان امروز خانواده در شکل یک همسری به همراه یک یا چند فرزند، یا به عبارتی خانواده هسته‌ای، پذیرفته شده است، لیکن پیش از این حتی در برخی جوامع موجود، اشکال دیگری از خانواده وجود داشته و دارد که گاه از مفهوم آشنای خانواده در نزد ما فاصله زیادی می‌گیرد. خانواده گسترده، که در آن علاوه بر پدر و مادر، پدر بزرگ و مادر بزرگ و عموها و خیمه‌ها همراه با خانواده خود، در یک مجموعه زندگی می‌کنند، شکل آشنایی از خانواده است که هنوز در برخی از جوامع وجود داشته و برای مردم ما نیز شکل آشنایی از خانواده به شمار می‌آید. تعدد زوجات یا چند زنی نیز مفهوم آشنایی از خانواده است، لیکن چند شوهری معنای غریبی برای ما دارد. چند شوهری در برهه‌هایی از تاریخ و حتی در زمان حاضر در برخی از جوامع وجود داشته و دارد. مرداک^۱ در سال ۱۹۳۱ از مقایسه ۵۶۵ جامعه به این نتیجه رسید که چند همسری (اعم از چند زنی و چند شوهری) در ۸۰ درصد آنها مجاز بوده است. او خاطر نشان می‌سازد که چند شوهری تنها در چهار جامعه از ۵۶۵ جامعه، یعنی در کمتر از ۱ درصد

^۱ - Murdock, George

جوامع مجاز به شمار می‌آمده است. او چنین نتیجه می‌گیرد که چند شوهری تنها در جوامعی وجود دارد که در فقر شدید به سر می‌برند و در آنها کشتن نوزادان دختر رواج دارد. همان سنتی که در جاهلیت قبل از اسلام رایج بوده و اتفاقاً چند شوهری نیز در کنار آن رواج داشته است. (مطهری، ۱۳۵۷)

اشکال کمونی و یا اشتراکی خانواده، نه تنها در سوابق تاریخی ذکر شده است که برخی از انسان‌ها در قرون نوزدهم و بیستم نیز تلاشی را جهت احیاء و پدید آن به عمل آوردند: «... در قرن نوزدهم متفکران متعددی این موضوع را مطرح کردند که زندگی خانوادگی باید با شکل‌های اشتراکی‌تر جایگزین شود. برخی از این اندیشه‌ها به مرحله عمل در آمده که یکی از معروفترین نمونه‌های آن نمونه‌های از اجتماع رنیدا^۲ در نیوانگلند آمریکا بود که در نیمه قرن نوزدهم به وجود آمد. این اجتماع بر پایه اعتقادات مذهبی جان هامفری نویسنده^۳ استوار بود. همه مردان در این اجتماع، با همه زنان پیمان ازدواج بسته بودند و همگی آنها پدر و مادران فرزندان اجتماع در نظر گرفته می‌شدند. بعد از مشکلات مختلف اولیه، این گروه گسترش یافت و همان‌آن به سیصد نفر رسید و پیش از آنکه از هم بپاشد، تقریباً سی سال دوام داشت. از آن زمان تاکنون، کمون‌های فراوان دیگر در بریتانیا و همچنین بسیاری از کشورهای دیگر غربی برپا گردیده‌اند. انواع بسیاری از گروه‌های اشتراکی در دهه ۱۹۶۰ تاسیس گردیدند که اغلب متضمن روابط آزاد جنسی در درون گروه و تساوی جمعی برای پرورش کودکان بود. تعداد کمی از آنها هنوز وجود دارند.

مهمترین نمونه کنونی زندگی خانوادگی اشتراکی نمونه کیبوتص اسرائیل است. بیش از ۲۴۰ کیبوتص در اسرائیل وجود دارد که بر روی هم نزدیک به ۱۰۰۰۰۰ عضو دارد.» (گیدنز، ۱۳۸۱)

خانواده نه تنها به لحاظ شکل، بلکه از لحاظ فرایند شکل‌گیری و انحلال نیز در مراحل مختلف و در جوامع گوناگون، سرنوشت‌های متفاوتی داشته و دارد. مداخله خانواده دختر و پسر و یا عدم مداخله آنان در ازدواج، یکی از وجوه این تمایز است. در جوامع جمع‌گرا^۱ اغلب خانواده‌های دختران و پسران نقش اصلی در ازدواج آنان را برعهده دارند، درحالی‌که در جوامع فردگرا^۲، دختر و پسر در انتخاب همسر و تشکیل خانواده نقش مهمتری از خانواده خود برعهده دارند. در چین به عنوان یک جامعه جمع‌گرا، نه تنها خانواده در ازدواج فرزند خود صاحب نقش اساسی است که علاوه بر آن کارفرمای دختر و پسر نیز در مورد ازدواج آنان با نظر دهنده و با اجازه او ازدواج انجام گیرد. این قانون تا سال ۲۰۰۳ جاری بود و در این سال لغو شد.

انحلال خانواده، که رایج‌ترین شکل آن طلاق است، نیز سرنوشتی متفاوت دارد. طلاق در بین کاتولیک‌ها، در صورتی که متمدنی حرام و غیر مجاز به شمار آمده است. در قرن بیستم، فشارهای فکری عمومی، بسیاری از دولت‌های کشورهای مسیحی را وادار به عقب نشینی از این موضع کرده و طلاق را به رسمیت شناخته‌اند. با اینحال هستند کشورهایی که هنوز در آنها طلاق غیر قانونی است. در ایرلند در رفراندومی که در سال ۱۹۸۶ برگزار شد، اکثریت علیه دادن اجازه طلاق رای دادند. (گیدنز، ۱۳۸۱) و این درحالی است که در بسیاری از کشورهای جهان سخن برسر افزایش سرسام آور طلاق است. در انگلستان در فاصله سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میزان طلاق به طور ثابت هر سال ۹ درصد افزایش یافت و طی آن دهه دو برابر شد (همان).

در ایران نیز شاهد افزایش کمی طلاق در سال‌های گذشته بوده‌ایم، از نظر نسبی می‌توان ادعا کرد که در بین سال‌های ۱۳۶۵ و ۱۳۸۹ این روند

^۱ - Collectivistic Societies

^۲ - Individualistic Societies

درحال افزایش بوده با این حال در برخی از سال‌ها نسبت به سال قبل خود کاهش نیز یافته است. شاخص قابل اعتماد در این زمینه بدست آوردن نسبت طلاق به ازدواج در هر سال است.

چنانکه در جدول زیر مشاهده می‌شود؛ در کل کشور در سال ۱۳۶۵ نسبت طلاق به ازدواج $۱۰/۳$ درصد بوده است و در سال ۱۳۸۰ این نسبت به $۹/۴$ درصد کاهش یافته است. و این درحالی است که در بین این دو سال فراز و فرودهایی را نیز شاهد بوده‌ایم.

جدول نسبت ۱- سیمه ساده و درصدی ازدواج و طلاق در فاصله سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۹ در ایران

سال	م		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	ازدواج	طلاق	%	ازدواج	طلاق	%
۱۳۶۵	۳۴۰۳۴۲	۳۵۲۱۱	۱۰.۳	۲۲۵۰۰	۲۹۳۷۹	۱۳
۱۳۷۰	۴۴۸۸۵۱	۳۹۳۳۶	۸.۷	۳۱۱۰۳۰	۱۰۰۰۰	۱۰.۷
۱۳۷۵	۴۷۹۳۶۳	۳۷۸۱۷	۷.۸	۳۵۷۱۳۸	۱۰۰۰۰	۹.۴
۱۳۸۰	۶۴۰۷۱۰	۶۰۵۵۹	۹.۴	۴۹۵۶۲۹	۵۴۶۰۳	۱۰.۷
۱۳۸۵	۷۷۸۰۲۳	۹۴۰۴۰	۱۲.۱	۵۵۶۶۵۸	۷۸۸۰۱	۱۴.۲
۱۳۸۶	۸۴۱۱۰۷	۹۹۸۵۲	۱۱.۹	---	---	---
۱۳۸۷	۸۸۱۵۹۲	۱۱۰۵۱۰	۱۲.۵	---	---	---
۱۳۸۸	۸۹۰۲۰۸	۱۲۵۷۴۷	۱۴.۱	۶۳۹۸۹۳	۱۰۶۵۲۸	۱۶.۹
۱۳۸۹	۷۲۸۹۶۵	۱۰۰۸۳۷	۱۳.۸	۵۰۹۱۳۲	۸۵۹۹۵	۱۶.۷

* منبع سازمان ثبت احوال کشور

** آمار سال ۱۳۸۹ مربوط به ۹ ماهه اول سال می‌باشد.